

Wat valt te leren van de Scandinavische social worker?

De praktijk van gedecentraliseerde jeugdhulp
in Denemarken, Zweden, Noorwegen en Finland

Samenvatting

Nederlandse gemeenten zijn volop zoekende naar de meest doeltreffende en efficiënte invulling van de gedecentraliseerde jeugdhulp. Helemaal het wiel uitvinden is niet nodig. Om Nederlandse gemeenten te ondersteunen bij hun zoektocht heeft het Nederlands Jeugdinstituut onderzoek gedaan naar de praktijk in vier Scandinavische landen. Hier zijn de gemeenten namelijk al langere tijd verantwoordelijk voor de jeugdhulp. De focus in het onderzoek lag op de centrale positie van de *social workers*, die verantwoordelijk zijn voor de ondersteuning van kinderen, ouders en van professionals in de basisvoorzieningen.

In deze factsheet leest u waarom de *social worker* een 'spin in het web' is en ontdekt u meer over zijn taken en de randvoorwaarden om goed te kunnen werken. Deze factsheet beschrijft zes voor de Nederlandse jeugd- en gezinsgeneralist interessante werkprincipes: geleidelijke opschaling; zorgcoördinatie; het kind staat centraal; nooit zonder de ouders; aandacht voor het sociale netwerk; veel aandacht voor het welbevinden.

De praktijk in Scandinavië

We beschrijven in dit onderzoek decentrale positie van de *social workers* in de Scandinavische landen:

- ❖ In hoeverre is in Denemarken, Zweden, Finland en Noorwegen sprake van generalistisch werken rondom jeugd en gezin?
- ❖ Wat kunnen wij van de aanpak in deze landen leren voor de ontwikkeling van de jeugd- en gezinsgeneralist in Nederland?

Deze factsheet concentreert zich op conclusies en de beantwoording van de onderzoeksvragen. Het uitgebreide rapport 'Generalistisch werken rondom jeugd en gezin in de Scandinavische landen' vindt u op www.nji.nl/publicaties.

Het jeugdstelsel: kaderstellend voor het werk van de social worker

Denemarken, Finland, Noorwegen en Zweden hebben elk de gedecentraliseerde jeugdhulp op eigen wijze ingericht. Hét Scandinavisch jeugdstelsel bestaat dus niet. Wel hebben de jeugdstelsels van deze landen twee basiskennmerken gemeen, die kaderstellend zijn voor het werk van de *social worker*.

❖ Alles in één hand

In de Scandinavische landen ligt de verantwoordelijkheid voor de sociale voorzieningen en de daadwerkelijke ondersteuning van kind en gezin grotendeels bij de gemeente: deze is het Nederlandse Bureau jeugdzorg, het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling en de Raad voor de Kinderbescherming ineen. De gemeenten hebben veelal de verantwoordelijkheid voor het gehele zorgcontinuüm van de basisvoorzieningen (nulde lijn), preventieve ondersteuning (eerste lijn) en de meer specialistische hulp (tweede lijn). Deze voorzieningen sluiten onderling goed aan.

❖ De wet bepaalt het aanbod

De wet omschrijft welke voorzieningen gemeenten moeten aanbieden. Hierdoor blijven verschillen in aanbod tussen gemeenten binnen de perken. Er bestaat echter geen wettelijk recht op zorg. Gemeenten hebben ook een grote mate van autonomie in de uitvoering.

De social worker

Opleiding en positie

In alle Scandinavische landen zijn *social workers* universitair opgeleid, minimaal op bachelor niveau. Veel van hen zijn in dienst van de gemeente.

Veelal gespecialiseerd in het domein jeugd en gezin

Slechts een kwart van de gemeentelijke *social workers* werkt op een zogenaamde geïntegreerde, niet-doelgroep specifieke wijze. Driekwart van hen werkt domeinspecifiek. Ruim 40% van de Scandinavische *social workers* is bovendien actief in de ondersteuning aan kinderen, jongeren en gezinnen. De *social workers* uit deze groep beschouwen zichzelf in die zin als gespecialiseerd.

Verantwoordelijk voor alle kinderen

Binnen het domein kind en gezin kan de Scandinavische, gemeentelijk *social worker* verantwoordelijk zijn voor diensten die bestemd zijn voor alle kinderen, dus zowel voor kinderen uit 'gewone' gezinnen als voor kinderen uit risicogezinnen met bijbehorende ondersteuningsbehoeften. Onderstaande figuur illustreert dit. Alhoewel toegespitst op Denemarken, is deze figuur grotendeels op alle Scandinavische landen van toepassing. Ook kunnen gemeentelijk *social workers* verantwoordelijk zijn voor specifieke doelgroepen of taken met betrekking tot kind en gezin. Denk aan het vaststellen (in Zweden) of registreren (in Finland) van de biologische vader van een kind, het adviseren van

de rechter (in Zweden) of het ondersteunen van ouders bij omgangszaken (in Finland).

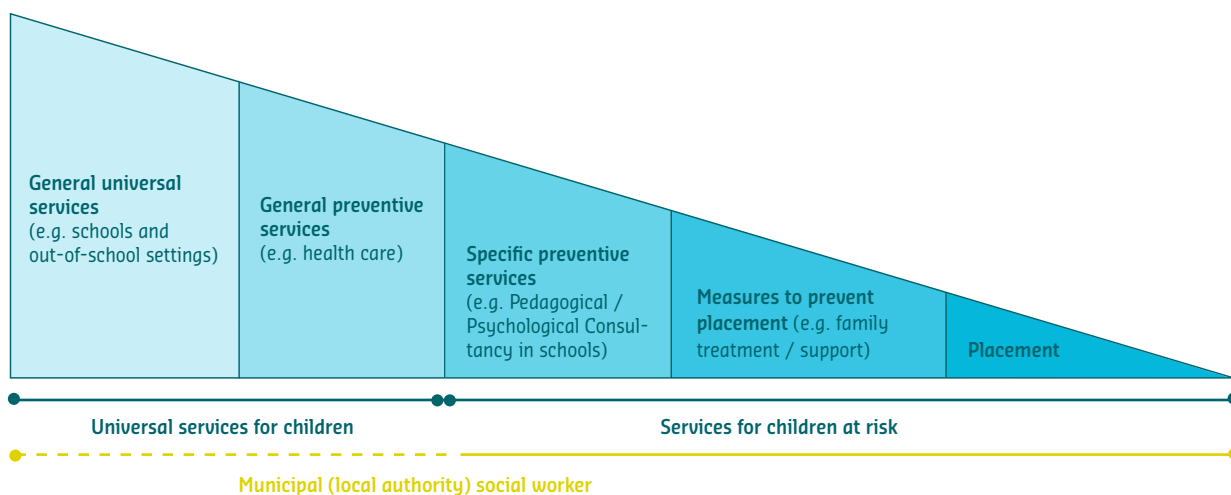
Spin in het web

Al met al heeft de Scandinavische *social worker* in het lokale systeem een 'spin in het web'-functie. Zo kan hij volgens bovenstaande figuur werken in verschillende soorten voorzieningen die onder de gemeentelijke verantwoordelijkheid vallen. Dit kunnen diverse (pedagogische) basisvoorzieningen zijn in de nulde lijn, voorzieningen in de nulde en eerste lijn die preventieve ondersteuning bieden, en meer specialistische voorzieningen in de tweede lijn.

Dichtbij de burger, maar niet in wijkteams

Scandinavische landen kennen de traditie om maatschappelijke voorzieningen zo dicht mogelijk bij de burger aan te bieden. In sommige grote gemeenten wordt dit aanbod zelfs op deelgemeente- of wijkniveau georganiseerd. In één gebouw kunnen kinderen, jongeren en ouders zich melden met hun ondersteuningsbehoeften, vindt de vraagverheldering plaats en wordt soms de ondersteuning geboden.

Wijkteams die we in Nederland steeds meer zien, bestaande uit professionals van verschillende disciplines en werkend vanuit een netwerk, kwamen we zelden tegen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat *social workers* veelal in dienst zijn van dezelfde, gemeentelijke organisatie.

Uit een publicatie van Boddy et al. (2009).

Taken

De taken van de *social worker* zijn gerelateerd aan de verschillende ondersteuningsfasen. Over het algemeen geldt: hoe groter de gemeente, hoe meer de *social workers* zijn gespecialiseerd en gericht op één specifieke taak.

Preventieve ondersteuning vanuit diverse (pedagogische) basisvoorzieningen, zoals voorschoolse voorzieningen, school of family centre:

- Gericht op kinderen, jongeren en ouders. Dit aanbod heeft vaak een collectief component (zoals opvoedcursussen of lotgenotengroepen) en een individueel component (anonieme gesprekken).
- Gericht op ondersteuning van professionals in de basisvoorzieningen, met advies over het signaleren of aanpakken van bijvoorbeeld schoolgerelateerde problemen.

Aanmelding

Professionals die werken met kinderen – dus ook *social workers* - hebben een zorgmeldplicht. Zij moeten al hun zorgen over de ontwikkeling en het welzijn van kinderen – ongeacht aard of zwaarte - melden bij de gemeente. Kinderen, jongeren en ouders die in de knel zitten, kunnen zich ook zelf met hun ondersteuningsbehoeften tot de gemeente wenden.

Vraagverheldering

Social workers pakken de meldingen op en gaan na of de ondersteunings- en beschermingsbehoeften van het kind onderzocht moet worden. De wet schrijft in alle vier de landen voor dat dit binnen één of twee weken moet gebeuren. Ook voor verder onderzoek bestaat een wettelijke termijn.

Opstellen ondersteuningsplan

Na de vraagverheldering stelt een *social worker* – idealiter samen met de ouders - een ondersteuningsplan op.

Bieden van de ondersteuning

Denk aan praktische pedagogische hulp, opvoedondersteuning, een contactgezin of gezinstherapie, maar ook aan uithuisplaatsing. Meestal is het bieden

van ondersteuning de taak van een andere *social worker* dan degene die de vraagverheldering heeft uitgevoerd.

Rol bij uithuisplaatsing

In de Scandinavische landen lijkt – onder meer bij uithuisplaatsing - minder te worden gewerkt vanuit het gedwongen kader dan in Nederland. *Social workers* hebben hierin een specifieke rol. In Zweden proberen zij bijvoorbeeld ouders te motiveren tot vrijwillige uithuisplaatsing. Ook als dit aanvankelijk gedwongen gebeurd is, trachten zij ouders later te bewegen dit om te zetten naar een vrijwillige uithuisplaatsing.

Follow-up

In de meeste Scandinavische landen wordt de *social worker* die de vraagverheldering heeft uitgevoerd vaak ook coördinator van het hulpaanbod. Hij zorgt periodiek voor een follow-up met het kind, de jongere en/of de ouders en evalueert met hen het ondersteuningsaanbod en/of het ondersteuningsplan.

Nazorg

Alleen in Denemarken en Finland bestaat hiertoe een verplichting.

In hoeverre is in Denemarken, Zweden, Finland en Noorwegen sprake van generalistisch werken rondom jeugd en gezin?

De term *social worker* verwijst, net als de term 'jeugd- en gezinsgeneralist' naar een werkwijze én naar een professie. De *social worker* lijkt veelal gespecialiseerd, met name in het domein jeugd en gezin. Binnen dit domein werkt hij wel generalistischer dan wij in Nederland tot nu toe kennen. *Social workers* bieden namelijk als spin in het web - vanuit de verschillende jeugdvoorzieningen die vallen onder de gemeentelijke regie - ondersteuning aan kinderen, jongeren en ouders, én aan professionals in de basisvoorzieningen.

Het werk van de Nederlandse jeugd- en gezinsgeneralist en dat van de Scandinavische *social worker* heeft een aantal raakvlakken. Zie het kader hieronder.

Basis:

- ❖ ondersteunen van pedagogische (pedagogische) basisvoorzieningen
- ❖ aansluiten bij de vraag en werken op maat
- ❖ helpen bij het opstellen van een ondersteuningsplan
- ❖ versterken van de opvoeding

Bij hulp aan gezinnen met complexe en meervoudige problematiek komt daar vaak bij:

- ❖ versterken van andere domeinen
- ❖ inschakelen van gespecialiseerde hulp
- ❖ onderling afstemmen van de diverse vormen van hulp
- ❖ optreden bij crisissituaties

Belangrijk verschil tussen de Scandinavische *social worker* en de Nederlandse jeugd- en gezinsgeneralist is dat eerstgenoemde een plan opstelt waarin het kind centraal staat. Dit gebeurt met de ouders. De Nederlandse jeugd- en gezinsgeneralist stelt daarentegen een plan op waarin de nadruk ligt op het gehele gezin.

Wat kunnen wij van de aanpak in deze landen leren voor de ontwikkeling van de jeugd- en gezinsgeneralist in Nederland?

Voor de werkprincipes die fungeren als richtlijn in het werk van gemeentelijk *social workers* in Scandinavië bieden hiervoor handvatten. We onderscheiden er zes.

1. ‘Geleidelijke opschaling’

In alle bezochte landen is sprake van een geleidelijke opschaling in het bieden van ondersteuning. Het onderscheid tussen preventieve ondersteuning en ondersteuning die wordt geboden tijdens en na de vraagverheldering lijkt, in vergelijking met Nederland, minder scherp. De geleidelijke opschaling laat zich verklaren, onder meer als effect van de zorgmeldplicht. Ook lichtere zorgen over het welzijn van kinderen worden gemeld, waardoor al in een vroeg stadium ondersteuning kan worden geboden. Ook is er een geleidelijke overgang van de nulde naar de eerste en de tweede lijn. Zo proberen de *social workers* – indien nodig – kinderen, jongeren en ouders met meerdere ondersteuningsbehoeften

vanuit (pedagogische) basisvoorzieningen toe te leiden naar de gemeente. Daar ontvangen ze na vraagverheldering meer of intensievere ondersteuning, die – heel pragmatisch - zo nodig al eerder begint.

2. Zorgcoördinatie

De gemeentelijk *social worker* heeft vaak een belangrijke rol als zorgcoördinator (zie ‘Taken’).

3. Het kind staat centraal...

In alle Scandinavische landen staat in de werkzaamheden van de gemeentelijk *social worker* het kind centraal. Zo praat de gemeentelijk *social worker* in alle landen in de vraagverhelderingsfase met het kind. De gehele vraagverhelderingsfase is expliciet niet gericht op het gezin maar op de welzijns-, ondersteunings- en beschermingsbehoeften van het kind.

4. ...maar nooit zonder de ouders

De *social worker* betreft echter altijd de ouders bij het ondersteuningsproces. In Denemarken is bijvoorbeeld wettelijk vastgelegd dat er niets gebeurt zonder betrokkenheid van het kind en gezin, mits de veiligheid van het kind dit toelaat. In Finland en Zweden voeren *social workers* na een zorgmelding een gezamenlijk gesprek met de melder, ouders en kind. Ouders zijn in alle bezochte landen nauw betrokken bij het opstellen van het ondersteuningsplan.

5. Aandacht voor het sociale netwerk

Social workers in de Scandinavische landen betrekken waar mogelijk het sociale netwerk van gezinnen bij de vraagverhelderingsfase en de ondersteuning. Als belangrijke verwanten en bekenden ontbreken, kan een lotgenotengroep ondersteuning bieden aan het gezin.

6. Veel aandacht voor het welbevinden

In alle Scandinavische landen is veel aandacht voor het welbevinden van kinderen. De *social workers* bieden vanuit voorschoolse voorzieningen, scholen en family centres preventieve ondersteuning aan alle kinderen, jongeren en gezinnen, ook als geen sprake lijkt te zijn van problemen of risico's.

Randvoorwaarden

Drie randvoorwaarden die het voor *social workers* mogelijk maken om goed te kunnen functioneren, hoorden wij in alle bezochte landen. Wij geven ze mee ter overweging bij de ontwikkeling en invoering van de jeugd- en gezinsgeneralist in Nederlandse gemeenten.

- ❖ Een gedeeld instrumentarium: In de Scandinavische landen komt het veel voor dat gemeentelijk *social workers* werken met één systeem of methode. Denk bijvoorbeeld aan het Zweedse BBIC; een systeem om de interventiebehoeften van kinderen te onderzoeken, vast te leggen en te evalueren.
- ❖ Na- en bijscholing, evenals tijd voor super- en intervisie.
- ❖ Ook wijzen de *social workers* op het belang van een caseload die het mogelijk maakt elke cliënt de aandacht te kunnen schenken die hij nodig heeft.

Meer weten?

Deze factsheet is gebaseerd op het rapport 'Generalistisch werken rondom jeugd en gezin in de Scandinavische landen', van Berg- le Clercq, Bosscher, Keltjens en Vink (2013).

Voor uitgebreider informatie over de jeugdstelsels in Scandinavië verwijzen wij u naar de factsheet 'Jeugdzorg in Europa, versie 2.0' van Berg- le Clercq, Bosscher en Vink (2012).

Nederlands
Jeugd
instituut

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221
3501 DE Utrecht
030 - 230 63 44
website www.nji.nl
e-mail info@nji.nl

Auteurs: Tijne Berg- le Clercq, Nynke Bosscher,
Marjolein Keltjens en Caroline Vink

Redactie: Els Witte

Fotografie: Michael Svensson

Ontwerp: Punt Grafisch Ontwerp

© 2013 Nederlands Jeugdinstituut